

Trávníček, Kryštof

[Olivová, Lucie a kol. Zvířecí mýty a mytická zvířata]

Religio. 2011, vol. 19, iss. 1, pp. 140-144

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125365>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

that there was Buddhism in Korea before [sic!] he was born” (p. 120).

The author notably adheres to a strict ethnocentric worldview embraced by an intellectual horizon striving to form a symbiosis between science and religion. This overshadows the few valuable findings and leaves the general reader quite disenchanted. The study commences unveiling the author's idiosyncratic understanding of East Asian history (p. 1-58). The following chapters outline some theoretical reflections on millenarianism (p. 59-79), the history and impact of supposedly ancient Korean millenarian thought (p. 81-126), and the societal setting of Chosŏn and Qīng-Dynasty (p. 127-154). Chapters 4, 5 and 6 elucidate the Tǎipíng and Tonghak movement in the light of their historical and social development, and their millenarian grounding (p. 155-334). Chapter 7 covers a terse discussion on Chūngsangyo and the Unification Church (p. 335-64), while the concluding chapter aims at reformulating a categorization of the notion of “millenarianism” (p. 365-404).

In summary, Rhee's opus can hardly be called serious scholarship and will completely disappoint anyone interested in the study of millenarianism. Neither formally nor content-related does it meet the demands of high-quality research.

LUKAS POKORNY

Lucie Olivová a kol., Zvířecí mýty a mytická zvířata,

Praha: Academia 2010, 202 s.
ISBN 978-80-200-1815-1

Sborník příspěvků *Zvířecí mýty a mytická zvířata*, které se sešly na stejnojmenné konferenci pořádané katedrou asijských studií University Palackého v Olomouci, má editorsky „na svědomí“ olomoucká sinoložka a badatelka Lucie Olivová. V rámci sborníku je publikováno třináct studií čtrnácti autorů, z toho dvě studie pocházejí od za-

hraničních odborníků. Samotný sborník je, jak uvádí editorka (s. 8), koláží do jisté míry nahodile sestavenou z témat, jimiž se autoři (převážně lingvisté, ale také religionisté a antropologové) zabývají, a nemůže tedy pokrýt téma mytické zvířeny v Asii komplexně a systematicky. Tato reflexe je na místě: po přečtení sborníku čtenář opravdu získá dojem, že vklad editorky v podobě úvodního či závěrečného slova nebo rámce, který by ve sborníku zastoupené studie nějak komentoval, strukturoval, organizoval, spojoval či rozděloval, nebyl příliš výrazný. Zdá se, že dvě normostrany „Předmluvy“ jsou k vysvětlení toho, proč a jak je sborník koncipován, přeci jen nedostatečné. Toho si je však editorka vědoma a uvádí, že co se výběru témat týče, učinili z nedostatku přednost, když dílo ušetřili generalizace, schematizace a z toho plynoucích nepřesností, a naopak specializací témat umožňují podat problematiku s přesností, plasticity a z perspektivy různých oborů zahrnujících orientální filologii, historii, obecnou lingvistiku, etnologii, religionistiku a zoologii (s. 8). Jednotlivé příspěvky ve sborníku mají nestejnou kvalitu a úroveň zpracovanosti. Z geografického hlediska sborník čtenáře zavede do Japonska, Koreje, Číny, Tibetu, Indie, Vietnamu či Taiwanu.

V prvním příspěvku „Mytické zvíře v paleolitickém umění (teoretické aspekty)“ (s. 11-27, obr. 1.1-1.4) vychází biologický antropolog Josef Duda z předpokladu, že mladopaleolitický člověk měl kapacitně i strukturálně obdobný mozek, a měl tedy mimo jiné schopnost abstraktního myšlení, jehož důkazem je existence perietálního a mobilního umění zahrnujícího zpodobení tvorů reálných, ale také nadpřirozených (s. 12). Autor se dále věnuje kategorizaci mytických zvířat, paleolitické ikonografii, úloze a symbolice mytických zvířat, rituálů, totemu a tabu nebo šíření mýtu v mladším paleolitu. V příspěvku se objevuje celá řada významných témat, okruhů, kategorií či typologií, které jsou ovšem rozpracovány jen velmi stručně až povrchně. Příspěvek příliš nezohledňuje zásadní aktuální literaturu k tématu.

Druhým příspěvkem v pořadí je příspěvek Daniela Berounského nazvaný „Opice

a démon theurang: Tibetské mýty a ochranné obrázky z Amda“ (s. 28-47, obr. 2.1-2.6). V této studii se autor snaží nejen „rozluštit“ některá současná ochranná zobrazení opice (převážně amdoská zobrazení u vchodu do domů či chrámů, na kterých opice páře ženskou postavu) i některé mytické a legendární texty (např. texty z Dunhuangu, Královské kroniky atd.), ale také najít souvislosti s tibetskými kosmogonickými mýty. Jak uvádí autor, původ zobrazování opic na amdoských ochranných obrázcích je nejasný a vztahuje se k démonům nazývaných v tibetštině theurangové (tib. *‘u rang, the ‘u brang, thel, thal, the*). Aby se D. Berounský dopátral souvislostí, s pomocí textologicky zaměřeného výzkumu prochází několik okruhů archaických mýtů, ve kterých se démonické opice vyskytují. Záměrně však vynechává mýty z prostředí Indie nebo Číny, které s tématem, zdá se, nijak nesouvisejí. V příspěvku autor zkoumá ochranné diagramy v žitém náboženství Amda, archaické písemnosti nebuddhistické i buddhistické tradice, mladší prameny mongolské, tibetské mýty o vzniku člověka či o mytickém králi Digum Cānpovi. Závěrem svého příspěvku prezentuje D. Berounský vlastní hypotézu o možném archaickém zdroji těchto bizarních zobrazení. Jádrem hypotézy je tvrzení, že došlo k postupné změně zápisu názvu archaických beseských božstev *de* (tib. *lde*; božstva, která nabyla v buddhistickém prostředí démonických rysů) na mnohem pozdější *the*, což může být projevem kontinuity tradice doložené v mýtu o králi Digum Cānpovi. Text D. Berounského je dle mého názoru jedním z nej kvalitnějších v celém sborníku, hlavní hypotéza i východiska ovšem mohou být netibetanistům poněkud nesnadno přístupná.

V dalším příspěvku „Úloha zvířat ve starší korejské literatuře“ (s. 48-59, obr. 3.1) koreanistky Miriam Löwensteinové se dovídáme o vztahu Korejců ke zvířatům a o tom, jak se tento vztah odráží v korejské historii (zhruba do 10. století n. l.), poezii, literatuře, folklóru i životě. Ze studie vyplývá, že ve starší korejské literatuře, která je do jisté míry zasažena vlivem čínským, a tedy ovlivněna příchodem buddhismu, konfucianismu a slabě též taoismu, se zvířecí posta-

vy v klasických literárních památkách vyskytují jen velmi zřídka, a když už, tak ve formě symbolické. Korea však měla před příchodem čínské kultury více než tisíciletou vlastní zkušenost (s. 51) a ta se vtělila do představ o určitých zvířatech. Korejská literatura se dochovala v nejreprezentativnější a nejuplněnější podobě v historických kronikách, jejichž dostupné verze pocházejí z 11. a 12. století, a dále v celé řadě historických pramenů a topoetnografických děl. Autorka vyabstrahovala z uvedených zdrojů pracovní typologii, ve které rozčleňuje zvířata podle funkcí na mytická zvířata, vysoce oblíbená zvířata s jasnými kladnými vlastnostmi a nevyhraněná zvířata používaná kontextuálně. Tyto kategorie posléze dále rozpracovává.

V příspěvku „Dvojitá tvář ženy-hada v japonských mýtech: O ženskosti v mužském srdci“ (s. 60-74, obr. 4.1-4.5) se japanoložka Kateřina Saeki věnuje jungiánské (archetypální) interpretaci některých japonských mýtů, legend či pohádek (pohádka O hadí ženě/manželce *hebi nijó* či *meši kuwanu onna*, O princezně Tojotama, mýtus O smrti bohyně Izanami či mýtus o Izanagi a Izanami nebo divadelní hra *no* s názvem *Dódzódži*). Autorka se ve své studii opírá o jungovský archetyp „animy“, ženského aspektu v nevědomí mužů, a snaží se prokázat jeho univerzální platnost tím, že v uvedených japonských textech, legendách a mýtech onen archetyp nachází. Všechny uvedené japonské mýty a mýtémy autorka interpretuje výhradně ve světle C. G. Jungovy hlubinné archetypální psychologie. Například neochvějně uvádí, že „mýtus o smrti bohyně Izanami je praobrazem strachu mužů z divoké stránky žen stejně tak jako strachu ze své nepoznané animy, vypráví o nejběžnější reakci muže na objevení hroživé animy, kterou je útek a zatlačení animy do nevědomí“ (s. 69). Tato interpretační jistota a jednostrannost autorky je až zarážející.

V pořadí pátým příspěvkem je studie vietnamistky Petry Müllerové nazvaná „Vybraná zvířata v tradičním vietnamském umění“ (s. 75-84, obr. 5.1-5.10). Autorka se omezuje na deskripci oblíbených motivů vietnamského dekorativního umění, kam patří především tzv. Čtyři svatá zvířata (*tu linh*,

tedy drak, jednorožec, želva a fénix) a jejich rozšířená varianta v podobě tzv. Osmi mytických zvířat (*bat vat*, kam patří kromě čtyř uvedených zvířat také ryba, netopýr, jeřáb a tygr). Mimo uvedený systém reálných a fantastických zvířat stojí kůň a buvol, jimž autorka také věnuje pozornost pro četnost mýtů, ve kterých se objevují. Autorka zde zajímavě pojednává o symbolice uvedených zvířat, jak se s ní setkáváme ve výtvarném a užitém umění, v pohádkách či legendách. Jen doplním, že „kolové stavby“, jak autorka nazývá vietnamská tradiční obydlí (s. 79), se ve standardní české etnografické terminologii označují za „nákolní stavby“.

Příspěvek sinoložky a editorky sborníku Lucie Olivové nazvaný „Zvířecí figurky na čínských střechách“ (s. 85-95, obr. 6.1-6.8) uvádí do problematiky figurální výzdoby čínských palácových krovů a chrámových střech. Jak uvádí autorka (s. 85), tato figurální ornamentika má závažnější účel než být pouhou ozdobou. V hierarchizované společnosti lidí poukazuje na význam budovy v hierarchizovaném souboru budov. Jména, podoba, pořadí a počet tvorů na čínských střechách jsou pevně dány v císařských stavebních předpisech. Symbolismus bájných chimér na státních budovách odkazuje k jinému souboru hodnot nežli figurky na privátních stavbách, kde je tematika širší a živější jak z hlediska formálního, tak i významového. Autorka vysvětluje, že zatímco v evropské (či euroamerické) stavební tradici je stěžejní ornamentika soustředěna na průčelí budovy (fasádě), v čínském socio-kulturním prostředí je nejnápadnější část celé stavby právě krov, který podléhá jistým ustáleným formám. L. Olivová v textu popisuje figurální typologie zvířecí ornamentiky (ptačto v čtyřmohá zvířata bájná, reálná atd.) a pravidla jejího využití.

Religionista a buddholog Luboš Bělka se ve svém příspěvku „Tibetská božstva se zvířecími hlavami: Pražský fragment postav mandaly *Bardo thödol*“ (s. 96-105, obr. 7.1-7.9) věnuje miniaturním polychromním malbám na plátně (tib. *cak li*), které se fragmentárně nacházejí ve sbírkách Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur v Praze. Tato pozoruhodná vyobrazení dvanácti postav se zvířecími hlavami

představují, jak uvádí L. Bělka, „pražský fragment postav cyklu hněvivých božstev *Bardo thödol*“ (s. 97). Bělka zasazuje uvedený fragment do kontextu individuální buddhistické eschatologie. Příspěvek L. Bělky představuje první pojednání o fragmentech zobrazení uvedeného cyklu z Náprstkova muzea, včetně publikovaných polychromovaných miniatur.

Dalším v řadě příspěvků je studie olo-mouckého sinologa a gramatologa Davida Uhra „Zvířecí determinativy v čínském písmu“ (s. 106-126), ve které se autor zabývá původní etymologií znaků, které nesou význam rozličných zvířat. Autor upozorňuje na to, že písmo dle legend vytvořil bůh Cang Jie inspirován otisky ptačích spárů a tlap šelem a nezobrazil konkrétní předměty, nýbrž jejich druhovou příslušnost. Takový záznam doplnil Cang Jie zněním a získal jednoduché znaky anebo prvky, které mohl dále kombinovat do složitějších, odvozených znaků (s. 106). Dále autor upozorňuje na to, že v nejstarší verzi čínského písma, kterou známe, už převažuje fonologický princip: většina znaků se skládá z determinativu, tedy z významového prvku, a z fonologického prvku, zastupujícího výslovnost.

Lingvistka Melissa Shih-hui Lin a bununský badatel Tsung-yi Chao pojednávají ve svém příspěvku „Lovectví a pojmenování míst v bununštině“ (s. 127-137, obr. 9.1-9.2), který pro potřeby sborníku přeložil Kamil Hanák, o taiwanském domorodém jazyce bunun austranéské jazykové skupiny, respektive o vzniku některých toponym odvozených z názvů zvířat či z udalostí odehrávajících se v průběhu lovu, a o kterých bununští lovci komunikují. Zmínění autoři se s metodologickým zakončením v Saussurově teorii, kde můžeme na toponyma nahlížet ve dvou různých úrovních, a to na úrovni označujícího (*signifiant*) a označovaného (*signifié*), snaží vypořádat s mechanismem topografického pojmenovávání u bununského etnika. Dále se uvedení badatelé zaměřují na větvě bununštiny, na klasifikaci toponym na základě způsobu utváření substantiv u bununštině či na způsoby slovo tvorby u taiwanských austronéských jazyků. Uvedená studie je zajímavým exkurzem do pro-

blematiky sociolingvistiky, pragmatické lingvistiky či funkční gramatiky, navíc vhodně doplněná o fakta získaná přímo v rámci terénního výzkumu.

Desátým příspěvkem ve sborníku je text „Posvátná kráva a bezhlavý slon: Drsný život v mytické realitě“ (s. 138-154, obr. 11.1) od indoložky, zooložky a dokumentaristky Hany Novákové. Ta se ve svém příspěvku zabývá rozdílnou percepcí „zvířecí říše“ u hinduistů, Evropanů či animistických kmenových obyvatel ádivásů a snaží se následně ukázat, v čem a proč na sebe tyto tři přístupy narážejí. Autorka věnuje pozornost tradičnímu dělení živočichů podle výskytu, zvířecím postavám hinduistického panteonu, dietetickým tabu v pojetí Mary Douglassové, indickému konceptu ahinsá/ahimsá, hospodářským zvířatům a „posvátné krávě“, domácím mazlíčkům či zvířatům ve službách člověka anebo vztahu ádivásů ke zvířatům. H. Nováková, jak sama uvádí (s. 154), chtěla poukázat na některé rozporuplné momenty indických lidsko-zvířecích aliancí.

Orientalistka a sinoložka Lubica Obuchová se příspěvkem „Uctívání vodního buvola u jihočínských Zhuangů“ (s. 154-168, obr. 10.1-10.3) dotýká problematiky uctívání tura domácího a vodního buvola u taj-ka-dajské (kam-tajské) etnolingvistické skupiny, konkrétně u jihočínských Zhuangů. Zhuangové vzhlížejí k hovězímu skotu jako k božstvu, z toho pramení také jejich mýtopoetická konceptualizace těchto tvorů, jejich ekonomické provázání s těmito zvířaty, tradiční mytologie, obětování, zvyky i obřady související s vírou v jeho ochrannou a magickou moc. Autorka v popisné etnograficko-folkloristické studii mapuje každodenní soubytí jihočínských Zhuangů, žijících v autonomní oblasti Guangxi, s těmito houževnatými a pracovitými zvířaty.

Příspěvek „Poprava bílého kohouta aneb Rituální soud na Taiwanu“ historika a znalce čínských lidových náboženství Paula R. Katze, který byl přeložen T. Pospíchalovou, V. Dobečkou, M. Bařistou, Z. Chmelkou a V. Trmalem, seznamuje s pozoruhodnými taiwanskými soukromými soudními přemi, během nichž podezřelý skládal přísahu, popedeřenou obětí kohouta a odvoláním se na

záhrobní bohy. Jde o jistý druh rituálního soudu, který se na Taiwanu provádí více než dvě století, přičemž složení přísahy je provázáno setnutím kohouta či mladého kohoutka. Oběť kohouta mohla v daných okolnostech na Taiwanu vrátit důvěryhodnost obviněnému a zároveň poskytnout stranám sporu možnost, jak dát průchod potlačovanému napětí. Autor ve své studii publikuje záznamy sedmi soudních sporů spojených s popravou kohouta, které se uskutečnily v 1. polovině 20. století. Autor dále popisuje průběh obětních rituálů, jejich pravděpodobný původ, smysl a význam. Rozpracovává zajímavou analogii s kohoutími zápasy na Bali, kterým se nezaměnitelným způsobem věnoval C. Geertz. Tuto analogii P. R. Katz spatřuje i přesto, že kohoutí zápasy na Bali mají napomoci společenskému postavení, kdežto rituální poprava kohouta na Taiwanu má primárně umožnit rozsouzení pře (s. 184). Dle Katze jsou kohoutí zápasy i popravu jakýmsi zrcadlem poskytujícím obecný výklad společenské struktury a kulturních hodnot. Taiwanci i Balijci se díky uvedeným rituálům mohou lépe vypořádat s některými společenskými problémy (s. 185). Katzův text je kvalitně zpracovaný, odkazy, citace i bibliografie jsou na velmi dobré úrovni.

Posledním příspěvkem je studie pražského etologa a antropologa Stanislava Komárka s názvem „Několik esejistických poznámek k archetypálním rastrům našeho vnímání zvířecího světa včetně jeho mytického aspektu“ (s. 187-191). Pojednání začíná sympatickým vyjádřením, že „bájná zvířata jsou z hlediska psychologie a kulturní antropologie mnohem zajímavější než zvířata ‚reálná‘, neboť být jaksi ‚musejí‘ a nedostává-li se jich ve vnějším světě, je nutné si je vytvořit vlastní imaginaci“. Text se zakládá na koncepci archetypů a kolektivního nevědomí, kterou považují za poněkud problematickou. Je pravda, že název příspěvku odkazuje k esejistickému podání, v kterém se o „transkulturních archetypálních rastroch kolektivního nevědomí“ (s. 190) dá pojednávat a uvažovat, podobně jako o „archetypální kategorii vnímání“, kterou autor označuje za „hardvérovou vzpomínku na druhohory“ (s. 188).

Závěrem lze sborník označit za dílo více méně kvalitní a zajímavé, ačkoliv úroveň příspěvků poněkud kolísá. Editorsky byl sborník zpracován celkem kvalitně, ačkoliv některé nedostatky se v něm vyskytují. Kniha je podnětná pro všechny čtenáře z řad od-

borné i laické veřejnosti, kteří hledají neobvyklý, a přitom fundovaný pohled na socio-kulturní a náboženské složky vybraných asijských pospolitostí.

KRYŠTOF TRÁVNÍČEK